

Список використаних джерел

1. Федотова Оксана. До історії виходу українського емігрантського журналу «Книга» (Австрія, 1921) // Вісник книжкової палати. – 1996. – № 3. – С. 23–25.
2. Грузов М. Передмова / М. Грузов, М. Шудря // «Українська книга» (Львів, 1937–1939; Львів ; Краків, 1942, 1943): анований покажчик змісту. – К., 1998. – С. 3.
3. Голобуцький Петро. Українське книгознавство в діаспорі // Науковий збірник Українського вільного університету: матеріали конференції «Народ, нація, держава, українське питання у європейському вимірі». Львів. – 1993. – С. 68–73.
4. Голобуцький П. В. Книгознавчі дослідження в Західній Україні та українській діаспорі кінця 1930-х – 1970-х років // Енциклопедія історії України. – К., 2007. – Т. 4. – С. 363–364.
5. Ковальчук Г. І. Історики і дослідники української книги: До 80-річчя створення УНІКу // Вісник книжкової палати. – 2003. – № 4. – С. 46.
6. Ковальчук Г. І. Основні напрями діяльності УНІКу // Бібліотечний вісник. – 1996. – № 3. – С. 19–23.
7. Керч Оксана. Велика, незаступна втрата... [Некролог Богдана Романенчука] // Вісник / [Видає Головна управа Організації Оборони Чотирьох Свобод України. – Нью-Йорк, 1989. – Ч. 3. – С. 184.
8. Комариця М. Романенчук Богдан // Українська журналістика в іменах: Матеріали до енциклопедичного словника / за ред. М. М. Романюка. – Львів, 1998. – Вип. V. – С. 272–274.
9. Від редакції й видавництва // «Українська книга». – Філадельфія, 1971. – № 1. – С. 1–2.
10. Від редакції // «Українська книга». – [Львів], 1937. – № 1. – С. 50.
11. Супронюк Оксана. Бібліографознавчі та книгознавчі публікації на сторінках журналу «Українська книга» (Філадельфія, 1971–1982) // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Вип. 15. – Острог, 2010. – С. 265–275.
12. Ісаєвич Ярослав. Українське книгознавство: етапи розвитку // Вісник Львівського ун-ту : Серія книгознавство, 2006. – Вип. 1. – С. 7–19.
13. Тимошенко Ірина. Українське книгознавство у 1960–70-х роках ХХ ст. // Бібліотечний вісник. – 2008. – № 5. – С. 17–23.

УДК 01=161.2(71)

Валентина Березкіна,

мол. наук. співроб.

відділу зарубіжної україніки НБУВ

БІБЛІОГРАФІЧНІ СТУДІЇ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ

Публікація висвітлює сторінки становлення й розвитку бібліографічних студій українських наукових і громадських центрів Канади у хронологічній послідовності за сторінками газети «Український Голос» та інших періодичних видань.

Ключові слова: бібліографія, український бібліографічний репертуар, бібліографія другого ступеню, українські бібліографічні студії Канади, газета «Український Голос».

Серед колекцій відділу зарубіжної україніки НБУВ виокремлюється добірка бібліографічних публікацій, чималий відсоток яких складають бібліографічні матеріали й документи, створені й укладені в бібліографічних, наукових, науково-громадських студіях українців Канади, в канадських університетах та бібліотеках. Протягом останнього десятиріччя до фондів відділу влилися колекції Українського Народного Дому у Вінніпегу (2346 од. описів журналів, 1033 од. опису книг), частина величезної спадщини відомого українського вченого Ярослава Рудницького (225 одиниць опису), колекція Анни Фігус-Ралько (близько 1000 од. описів) та ін.

Унікальний фонд друкованої бібліографічної продукції, створеної на теренах Канади українськими емігрантами різних поколінь, складають джерела загальної бібліографії, покажчики рекомендаційного характеру, книговидавничі, книготорговельні каталоги, описи книжкових виставок, авторські бібліографічні праці тощо.

В публікації йдеться про бібліографічні дослідження відомих вчених української діаспори в Канаді: Я. Рудницького, Я. Славутича, Д. Дорошенка, М. Бойка, про видання УВАН, КІУС, численних установ, організацій, університетів Канади, відображені в праці О. Войценко «Літопис українського життя в Канаді». З точки зору достовірності бібліографічної інформації до 1979 року включно ця праця, на нашу думку, є най-

достовірнішою. В основу історико-бібліографічної хроніки покладені матеріали, опубліковані на шпальтах часопису «Український Голос», заснованого 1910 року у Вінніпегу.

Важкі умови вигнання й туга за батьківщиною не зломали духу більшості активних емігрантів. Тому засновники періодичного видання мали на меті інформувати, навчати, виховувати українську громаду в Канаді, формувати українську суспільну думку та інтерпретувати її. Це, без перебільшення, історіографія усіх видів діяльності українців Канади, і бібліографічної зокрема.

Перші чотири томи цієї праці – окремий передрук із серії статей авторки, опублікованих на шпальтах часопису «Український Голос» впродовж 1960–1961 років¹.

Ольга Войценко наголошувала: «Працюючи свого часу над «Матеріалами до Франкіани в Канаді» на основі річників «Українського Голосу», авторка цих рядків тоді мала змогу переконатися про багатство історичних фактів збережених на сторінках цього часопису. Власне тоді зродилася в неї думка опрацювати цей матеріал в хронологічно-сконденсованій і загально-приступній формі...».

Хоч це є «Літопис українського життя в Канаді», але багато уваги присвячено подіям в Україні, зв'язкам канадійських українців зі Старим Краєм, які були наслідком подій на Рідних Землях.

Відбір матеріалів здійснений у хронологічному порядку, відповідно до плину життя українців у Канаді. Зв'язки українців Канади з родичами й земляками на рідних землях зумовили приділити багато уваги подіям в Україні, та впливу їх на суспільно-політичне життя емігрантів.

В праці збережено мовні й правописні звички того часу з двох причин: по-перше, щоб зберегти автентичність текстів; по-друге, щоб дослідникам мови й правопису дати відповідний матеріал.

Ключем до описів є предметний та іменний покажчики.

Як відомо, «Український Голос» започатковано тоді, коли українське життя в Канаді набуло вже деякі організовані форми. Щоб дати цілість історичної перспективи цього життя, ми наводимо декілька дат з-перед 1910 р. і цим хочемо пов'язати матеріал «Українського Голосу» з

¹ Войценко О. Літопис українського життя в Канаді. Т. 1: Піонерська доба: 1874–1918. – Вінніпег: Накладом і друком Видавничої Спільки Тризуб, 1961. – 295 с.

попереднім етапами українського життя в Канаді. Ці дані беремо з різних праць, а наприклад: В. А. Чумер: «Спомини» Едмонтон, Алта. 1942, а головню розділ «В'язанка Історичних і звичайних подій». – С. 181–188; Paul Yuzyk: «The Ukrainians in Manitoba». University of Toronto Press. 1953, головне в розділі п. н. «A chronology of Important events, 1891–1953». – С. 213–216.

На жаль, інші праці, а зокрема різні ювілейні й пропам'ятні книги не мають ані хронологічних таблиць, як ці дві книжки, ані показників (індексів); тому користування ними дуже утруднене й ми не можемо на них покликатися в цій статті.

Для прикладу наводимо кілька дат цікавих для нашого дослідження:

✓ 1904 рік – поява першої української книжки в Канаді;

✓ 1905 рік – перша книгарня з українськими книжками (Ф. Доячек) в Вінніпегу;

✓ 1905 рік – заснування Тов. Читальні «Просвіти» у Вінніпегу;

✓ 1909 рік – заснування «Української Видавничої Спільки в Канаді» (Ukrainian Publishing Co. Of Canada Ltd.) в часі третьої конвенції українсько-англійських учителів Манітоби й Саскачевану в залі Т. Ястремського при вул. Стелла в Вінніпегу.

В статті «Безпартійне Становище» («У. Г.» Ч. 9. 1912) йшлося про те, «Щобиз газета боронила інтересів народу, то мусить бути незалежна від всіх партійок, а залежна лише від народу. Тоді каже ся, що она безпартійна, бо нарид – сеж суспільність, а не партія.

... Коли в нас буде сильна народна газета (а то й кілька не зашкодалиб), тоді наш культурний зріст піде скорше вперед... Тоді нас і чужі будуть вважати за людей, за свідомих горожан і будуть з нами числитися...

Треба підмогати свою пресу, свої часописи, бо се народні речники, се вислів народного життя»².

Інформаційні повідомлення про події в Україні «18. 1. 1911 (Ч. 3) С. 16: Бібліографія: Звернення «Бібліографічної Комісії Наукового Тов. ім. Шевченка» в Львові до видавців, авторів, редакцій і т. п., щоб прислали все, що друкується, з метою «від 1911 р. постійно вести, рік за роком, докладний спис усього, що виходить в нашій мові, де і кимби воно не було видавано» (1911. Ч. 3. С. 16.)» підтверджують нерозривний зв'язок між українцями діаспори з земляками на Батьківщині.

² Там само. – С. 31.

Українські емігранти в Канаді постійно дбали про збереження своєї ідентичності. В газеті «У. Г.» від 19. 8. 1914 року публікувалася «Вістка про те, що міська бібліотека Карнегі спроваджує книжки тільки в англійській мові мовляв, це прискіпшить процес асиміляції чужинців; редакція коментує «...Бачите! На кожному кроці дбають, щоби нас винародовити. Нашим отже обов'язком є дбати на кожному кроці, щоби в нас була своя сильна преса, свої інституції, бібліотеки, народні доми, читальні, наші школи й учителі – щоби винародовлялись нам не треба...»³.

Унікальність «Літопису українського життя в Канаді» полягає в тому, що ми можемо відтворити події минулого на основі фактичної інформації, поданої автором у послідовній хронології.

«Основою метода праці була якнайдалше йдуча об'єктивність у реєстрації та з'ясуванні фактів. Велику увагу присвячено цитатам автентичного матеріалу без редакційних, мовних, правописних, чи інших змін. Як у попередньому томі, так і в цьому опрацьовано показники – особовий, предметний і неукраїнських назв, щоби цим допомогти користування працею. В показниках задержано в основі правопис, іншомовних назв так, як вони надруковані в тексті (напр. Ленін, замість Ленін, Клеменсо, замість Клемансо, Рижський договір, замість Ризький д. і т. п.). При деяких прізвищах пропущено ініціали, чи імення тому, що не подано їх у джерельних текстах. Географічний показник...наприкінці цілої праці».

У матеріалах другого тому відображені події «безпосереднього періоду після першої світової війни». В той період українці Канади присвячували багато уваги справам України й допомагали єдинокровним братам за морем після поразки у визвольних змаганнях. В цьому напрямі виявлено, наприклад, такі дії: вислано українських делегатів з Канади на Мірову Конференцію в Парижі; зорганізовано Український Червоний Хрест у Канаді; переведено акцію «Позички Національної Оборони» для уряду ЗУНР; скликано віче й вислано меморандуми в справі України до керівників таких держав, як Канада, Велика Британія, Франція й ін.

Цей період відмічений настановою українців до свого майбутнього в цій країні, а саме остаточним усвідомленням, що Канада – країна їхнього постійного проживання. На цьому тлі кристалізується українсько-канадська громадська думка, розбудовується та поглиблюється культурно-духовне життя.

³ Там само. – С. 89.

На шпальтах УГ в Канаді читаємо інформативну статтю П. Понятенка про бібліотеку при Українській Академії Наук і заклик до «редакторів, видавців і окремих громадян Українців, щоби надсилати всі свої видання». І це в часи громадянської війни й розрухи працівники дбають про збагачення фондів, про обов'язковий примірник для їх поповнення.

Українці Канади так само намагалися зберігати й реєструвати все, що виходило друком на теренах країни їх перебування. Так у статті «Висилка брошур до бібліотек» закликали: «Все що є друкване в якій будь мові про українську справу, повинно знаходити ся у всіх головних бібліотеках Злуч. Держав і Канади. Тому хто мав би в посіданню такі книжки, або брошури про українську справу, нехай вишле до бібліотек головніших міст в Канаді а так само хоть до отсих бібліотек в Злучених Державах...», подано адреси бібліотек у Вашингтоні, Нью-Йорку, Чикаго, Бостоні, Філадельфії й ін.⁴

Вчені українського зарубіжжя підтримували між собою творчі й дружні зв'язки. Вони не покидали надії на повернення в Україну, працювали й відкривали сторінки історії України для вивчення в країнах свого перебування й проживання.

У червні 1932 р. газета «УГ» у статті «Перша катедра української мови на Берлінському університеті» сповіщала про те, що «...іменувало пруське міністерство освіти... проф. д-ра З. Кузелно доцентом при орієнтальному семінарі берлінського університету з дорученням вести виклади та вправи з обсягу української мови та українського краєзнавства... се є перший раз в історії берлінського університету, що українська мова знайшла собі відповідне місце та признання...» – С. 129, 22. 6. 1932 (ч. 25).

«В цілому 40-ві роки це доба дальшого росту й консолідаційних заходів, зокрема, коли йшлося про притягнення нової еміграції в структуру Комітету Українців Канади». (С. viii – О. В. 20.10.72, Вінніпег, Ман.)

...дня 7 листопада 1940, при участі членів ексекютиви Репрезентаційного Комітету Українців Канади (РКУК) і Українського Центрального Комітету і Канаді (УЦК) та репрезентантів вище згаданих товариств прийшло до створення одного центрального тіла, під назвою Комітет Українців Канади, по англійськи Ukrainian Canadian Committee... Ціль Комітету Українців Канади: 1) скріплення воєнних зусиль українців як

⁴ *Войценько О.* Літопис українського життя в Канаді. Т. 2: Доба росту й диференціації: роки після 1-ї Світової війни 1919–1924. – Вінніпег : Накладом і друком Видавничої Спілки Тризуб, 1963. – 395 с.

горожан Канади та 2) координація праці у всіх спільних справах українського народу» («У. Г.» Ч. 46, 1940)⁵.

Злагоженості й координації потребували й дослідження українських вчених у галузі бібліографії. Через величезну розпорошеність громадян української діаспори, українських установ і організацій, бібліографічні дослідження здійснювалися, переважно, одноосібно. Індивідуальні праці по укладанню бібліографічних реєстрів особливо цінні, тому що люди дбали не тільки про «хліб насущний», але й про збереження для нащадків історії української книги, українського книговидання, рукописи окремих авторів. Про це свідчить публікація від 29.5.1940 (22), С. 23 «Бібліографія праць (друкованих і рукописних) О. Лугового». У статті автор звертається з проханням до «читаючого українського загалу», щоб допомогли йому видати недруковані праці: «Я без жодної матеріальної користи для себе вже роки присвячую усякий вільний час літературі. Пишу не для слави, ні для грошей, лише тому, що вважаю ці праці потрібними. Але засобів на їх видання не маю і тому вірю, що засоби ті дасть читаючий український загал...» (1940. Ч. 22).

Протягом 40-х років ХХ століття відбулися значні зміни на політичній карті світу – у східноєвропейських країнах встановлюються тоталітарні комуністичні режими. Політична й економічна руїна Другої світової війни особливо позначилася в Україні – прийшла нова еміграція, в якій об'єдналися втікачі з України та з українського емігрантського середовища в Берліні, Празі, Варшаві. Характерна риса цієї хвилі еміграції – велика кількість діячів науки, літератури, мистецтва. Українські вчені-втікачі від'їжджали все далі на Захід – до Західної Європи, а потім до США і Канади – залишали свої домівки, вже не кажучи про власні бібліотеки, архіви, дослідження. Втім, не зважаючи на всі негаразди, тяжкі умови побуту, продовжували працювати.

1947 р. на запрошення Колегії Св. Андрія до Канади прибув відомий історик Д. І. Дорошенко і протягом 1948 учбового року прочитав курс лекцій з історії України. За словами проф. Мірчука «проф. Д. Дорошенко не тільки писав історію, але й творив її». Будучи членом Центральної Ради, помічником губернського комісара Київщини, потім краєвим комісаром

⁵ *Войцено О.* Літопис українського життя в Канаді. Т. 5: Доба консолідаційних заходів. Восні роки й повосна розбудова 1940–1949. – Вінніпег: Накладом і друком Видавничої Спільки Тризуб, 1973. – 464 с.

Галичини й Буковини, губернським комісаром Чернігівщини, міністром закордонних справ гетьмана П. Скоропадського, членом-кореспондентом High School of Slavonic Studies of the University of London, професором Українського Кам'янець-Подільського Державного Університету і УВУ в Празі і Мюнхені, директором Наукового Інституту в Берліні, професором Богословського Православного Факультету Польського Університету у Варшаві, Членом Українського Наукового Інституту у Варшаві, членом НТШ і, на кінець, Президентом УВАН, Д. Дорошенко репрезентував українську історичну науку світові через публікації своїх праць в багатьох зарубіжних наукових виданнях не тільки як історик, а й як бібліограф. Його цікавила українська література й культура. Ще студентом він уклав «Показник української літератури» і показчик рецензій популярних видань, який пізніше доповнив і видав під назвою «Показник нової української літератури в Росії». Під час свого короткого перебування в Канаді Д. Дорошенко видав ще одну бібліографічну працю «Ukrainica Canadiana» у співавторстві з молодим канадським ученим П. Юзиком.

«Бібліографія літературних і наукових праць проф. Дмитра Дорошенка» нараховує 84 од. описів. Видатний учений написав близько 700 рецензій, оглядів, бібліографічних заміток на історичну тематику, фактично започаткувавши українську рецензійну школу. Його публікації є вагомим внеском в українську історіографію. Висвітлено теоретико-методологічні проблеми феномена української діаспори, розкрито деякі питання історичного розвитку, соціально-економічного та правового становища українців у державах поселення, а також їх зв'язок з Україною⁶.

З кінця 1948 року основні осередки української бібліографії і книгознавства діаспори поступово також почали переміщатися на північноамериканський континент – у США і Канаду. 1949 року Президію УВАН було перенесено до Вінніпегу разом з бібліотекою. Канадська УВАН зосередила у своїй структурі інститути, комісії, бібліотеку, архів.

Протягом 1947–1949 рр. починається вплив з Європи т. зв. «переміщених осіб», науковців, священнослужителів. «Новістю було створення науково-дослідних установ, як теж відділів українознавства в Департаментах Славистики при канадських університетах...

⁶ Видання Української Вільної Академії наук: Бібліографія // Д. Дорошенко Розвиток української науки під прапором Шевченка. – Вінніпег: Наклад. УВАН, 1949. – С. 141–142.

У 1949 р. Департамент Славістичних Студій у Манітобі очолив відомий український науковець Я. Рудницький. Починаючи з 1955 р. він же очолює УВАН. «За його президентства видавнича праця значно збільшилася»⁷.

Бібліографічні студії українців Канади – це, перш за все, громадська й наукова діяльність видатного українського вченого Яра Рудницького. На теренах українського зарубіжжя він єдиний спромігся вивести українську бібліографію діаспори на державний рівень країни свого перебування і проживання. «Український Голос» опублікував статтю «Одна з важливіших ділянок духової культури Канади», в якій йдеться про ініціативу проф. Я. Рудницького щодо видання бібліографічного центру Публічного архіву Канади під назвою «Канадіяна» (Canadiana); тому, що в «Канадіяні» згадано переважно публікації в англійській або французькій мовах, автор пропонує створити Канадсько-український бібліографічний центр, що займався б видаванням «хоч би спільних каталогів про цілорічну книжкову продукцію в українській мові...»; а з нагоди 60-річчя українців у Канаді «можна б започаткувати «Ukrainica Canadiana», де б кожного року зареєстровано всі книжкові (а то й періодичні) видання в українській мові, а теж видання про Україну в інших мовах у Канаді» (С. 63 27.6.1951 (ч. 26). І далі читаємо:

«За систематичну документацію українських видань у Канаді» Повідомлення Президії УВАН у Канаді, що в 1952 р. започатковано видавання систематичного щорічного показника українського друкованого слова в Канаді п. з. [під заголовком] Україніка канадіяна; крім цього УВАН видала огляд слов'янських публікацій у Канаді п. з. «Славіка канадіяна» 1951 в серії «Славістика» за редакцією проф. Я. Рудницького (С. 140 11.3.1953 (ч. 10)). Облік бібліотеки УВАН у Вінніпегу виявив 89 назв україніки протягом 1952 року. Більшість видань вийшла в Вінніпегу. Реєстр не враховував журналів, газет, одноднівків і т. п. Члени Товариства українських професіоналістів і підприємців у Торонто передали Оттавському університетові 840 томів книжок з українознавства в українській, англійській, німецькій, російській та інших мовах; ця колекція книжок формально започаткувала бібліотеку україніки при цьому університеті.

У новій серії УВАН 1954 року «Бібліографія» вийшла праця

⁷ Боровик М. Століття українського поселення в Канаді (1891–1991). – Монреаль; Оттава : Українська Могилансько-Мазепинська Академія Наук, 1991. – С. 241–251.

Я. Рудницького і Д. Сокульського «Україніка канадіяна 1953», в якій автори «вчислюють українські друки за цей рік, в тому 106 книжок і брошур». Авторі постійно відстежували кожну одиницю українських друків. У статті «Українські друки в Канаді за 1954 рік» вони зверталися від імені «управи УВАН у Канаді до видавців, авторів і книголюбів, щоб переслали по одному примірникові усі видання за 1954 р., для опрацювання показника (бібліографії)».

Українці Канади активно вживалися в наукове й суспільне життя країни, вчилися працювали, приймали участь у громадському житті. Заходами Української Вільної Академії Наук і Осередку Української Культури й Освіти видано рекомендаційний список українських книжок для публічних бібліотек в Америці і Канаді «Ukrainian Books for Public Libraries» У серпні 1956 року на сторінках «Українського Голосу» почалась публікація праці О. Войченко «З матеріалів до Франкіани в Канаді».

З 1953 року почав виходити періодичний краєзнавчий науково-популярний збірник «Літопис Волині». Широко анотована бібліографія нових видань про Волинь містить інформацію про унікальні публікації книжок, статей із часописів та газет І. Власовського, М. Боровського, П. Ісаїва, О. Купранця, В. Січинського, Л. Шанковського, М. Очерета та ін. В історичному перебігу – події від часів Київської Русі-України до 1958 року, портрети досі невідомих українських вчених, зокрема лікаря-онколога О. Вороного, сина професора математики, племінника відомого поета Миколи Вороного Олександра, Блаженнішого Митрополита Антонія (Храповицького), історія міст і сіл⁸.

Інформаційний список «Нові книжки авторів-волиняків» включає спогади прот. С. Гаюка про останні роки панування поляків на Волині, збірки поезій О. Лятуринської, О. Неприцького-Грановського, поеми Левка Ромена у видавництві «Свшан-Зілля», матеріали археологічних наукових досліджень Ю. Ф. Шумовського, книжку М. А. Носаль та І. М. Носаль про лікарські рослини і способи їх застосування в народі, реферат про Волинь інженера-доцента М. Боровського⁹.

Після Конгресу Комітету Українців Канади (КУК) 1959 року преса і, «УГ» зокрема, сповістили громадськість про створення Наукової Ради, до якої увійшли такі організації: УВАН, НТШ (Торонто), Інститут Дослідів Волині

⁸ Що пишуть про Волинь // Літопис Волині. – 1958. – Ч. 4. – С. 107–118.

⁹ Нові книжки авторів-волиняків // Літопис Волині. – 1958. – Ч. 4. – С. 102–103.

(Вінніпег), Осередок української культури й освіти (Вінніпег) та Український воєнно-історичний інститут (Торонто) (С. 374 9.9.1959 (ч. 36)).

Протягом 1960–1979 років вийшли послідовні шостий, сьомий і восьмий томи «Літопису українського життя в Канаді».

Шостий том «Літопису українського життя в Канаді» починає виходити у видавництві КІУС (1961 р.). У вступі О. Войценко пише: «Перших п'ять томів появилися у видавничій спілці «Тризуб» у Вінніпегу. Розуміючи, яка важлива це праця для вивчення українців у Канаді, Канадський інститут українських студій при Альбертському університеті постановив перебрати обов'язок видавати дальші томи»¹⁰.

У липні 1963 року відбувся з'їзд бібліотекарів у Вінніпегу. «З нагоди всеканадського з'їзду бібліотекарів 27 червня заходами УВАН в УНДомі відбулося спеціальне зібрання українських бібліотекарів і книголюбів під керівництвом проф. Я. Рудницького; він видвигнув три основні справи: опрацювання огляду українських книгозборів, у Канаді, виготовлення ретроспективної бібліографії (1904–1953) та створення української групи при загально канадській Асоціації бібліотекарів з осідком Оттаві; для здійснення цих плянів покликано Бібліотечний комітет при УВАН на чолі з д-ром Богданом Казимириєм» («З'їзд бібліотекарів у Вінніпегу» (С. 154 10.7.1963 (Ч. 28))¹¹.

1966 рік пройшов у святкуваннях по всій країні 75-річчя приїзду перших українських поселенців у Канаду. Століття канадської федерації в 1967 р. дало поштовх до опрацювання й видання праць про різні ділянки українського життя в Канаді. Деякі такі праці одержали субсидії від федерального уряду. В цій програмі О. Войценко почала здійснювати ідею довголітнього співробітника редакції газети «Український Голос» проф. Я. Б. Рудницького, індексування подій і людей у часописі п. з. «Літопис українського життя в Канаді». З уваги на брак фондів ця праця спершу появлялася щотижневими шпальтами на сторінках «Українського Голосу». Між 1961 і 1969 рр. з'явилися перші чотири томи Літопису (628 подвійні газетні шпальти). П'ятий том з'явився так само 1973 р., а далі десятирічна перерва. Працю відновлено завдяки Канадському інсти-

¹⁰ *Войценко О.* Літопис українського життя в Канаді. Т. 6. – Вінніпег : Накладом і друком Видавничої Спілки Тризуб, 1973. – 464 с.

¹¹ Там само. – С. 154. – 10. 7. 1963 (Ч. 28).

тутові українських студій при Альбертському університеті, який видав шостий том у 1982 р. (О. Войценко, Оттава, 1986 р., с. ix, x)¹².

Протягом 60-х років укладено й опубліковано бібліографічні праці з нагоди 30-річчя наукової праці проф. Я. Рудницького, бібліографія видань Української Вільної Академії Наук у Канаді, бібліографія літературознавця і публіциста Ю. Лавріненка (псевдонім Дивнич) «Ukrainian Communism and Soviet Russian Policy towards the Ukraine».

Автор книги «Українське січове стрілецтво», д-р Степан Ріпецький, що опікувався бібліотекою Українського народнього дому, ствердив: «у нас, у США, немає такої бібліотеки, де б можна було знайти стільки матеріалу для наукової праці з ділянки українознавства. Гарне враження робить відновлений будинок УНДому, але найцінніше в ньому – це його бібліотека». Ці матеріали склали основу праці С. Ріпецького «Бібліографія джерел до історії Українських Січових Стрільців», яка вийшла друком у видавництві Комісії Братства УСС 1965 року в Нью Йорку¹³.

Понад двадцять п'ять років працював над укладанням першої майже повної бібліографії української літератури в Канаді український професор Альбертського університету Яр. Славутич. Його «Анотована бібліографія української літератури в Канаді: Канад. книжк. вид., 1908–1986» охоплює канадські книжкові видання поезії, прози та драматургії, спогади й нариси, літературознавчі дослідження, ювілейні альманахи, збірники, інші видання, в яких були надруковані українські літературні твори, критичні статті чи огляди¹⁴.

Професійність багатьох українських бібліотекарів і бібліографів незаперечна. Прикладом є те, що Рада Альбертського університету «призначила д-ра Ц. М. Суховерського доцентом вищого курсу слов'янської

¹² *Войценко О.* Літопис українського життя в Канаді. Т. 7: Доба завершення консолідаційних процесів і змагання за конституційне визнання 1960–1969. – Едмонтон : КІУС, 1986. – 545 с.

¹³ *Ріпецький С.* Бібліографія джерел до історії Українських Січових Стрільців / Вступ С. Ріпецького. – Нью-Йорк : Видавн. Коміс. Братства УСС, 1965. – 115 с. – (Братство Укр. Січових Стрільців. Іст.-арх. Коміс.)

¹⁴ *Славутич Я.* Анотована бібліографія української літератури в Канаді: Канад. книжк. вид., 1908–1986 / Альберт. ун-т. – 3-тє вид., допов. – Едмонтон : Славута, 1987. – 166 с. + Дод.: Бібліографія писань про Яра Славутича, (1978–1986) / Склала В. Славутич. – Едмонтон : Славута, 1987. – 24 с.

бібліографії й методології дослідів» (1968, Ч. 8)». На сесії УВАН 30 листопада 1969 року виступив бібліотекар С. Мухін з доповіддю про історію колекції україніки, започаткованої проф. Я. Рудницьким у 1949 р. при відділенні славистики Манітобського університету¹⁵.

Чимало Українських часописів містили рубрику «Бібліографія» у своєму змісті. Головний редактор часопису «Пластовий шлях» (Торонто), В. Савчак написав у передмові до бібліографічної рубрики: «Збільшується кількість джерельних праць про Україну, писаних українцями або й неукраїнцями, про які ми повинні б знати, з ними ознайомлюватись і використовувати їх при відповідних нагодах, бож наша «вірність Україні» це не лише сантимент, але й знання».

Автор подає тематичну бібліографію україніки іноземними мовами, включно з англомовними виданнями з відповідними анотаціями, що заслуговує навіть на окреме видання.

Публікації постійної рубрики в кварталнику «Пластовий шлях» угруповані за схемою:

- А. Бібліографічні покажчики, енциклопедії;
- Б. Періодичні публікації;
- В. Повні курси – історії, мови, літератури тощо;
- Г. Вибрані періоди –
 - а) Княжа доба;
 - б) Козацька держава – Гетьманщина;
 - в) Україна у ХХ сторіччі;
- Г. Міжнародне становище України;
- Д. Літературні твори, мистецтво, фольклор та різне.

Редакція кварталника закликала читачів надсилати до редакції відомості про українські публікації французькою, німецькою, та іншими європейськими мовами для реєстрації у рубриці «Бібліографія»¹⁶.

Україномовні та серійні видання наявні у фондах Бібліотеки Альбертського університету відображені у каталозі «Ukrainian Serials: A

¹⁵ *Войценко О.* Літопис українського життя в Канаді. Т. 8. У змаганні за нову Канаду: початки офіційної двомовності й багатокультурності 1970–1979. – Едмонтон : КІУС, 1992. – 594 с.

¹⁶ *Савчак В.* Вибрана бібліографія про Україну чужими мовами // Пластовий шлях. – Торонто. – 1966. – Ч. 1 (8). – С. – 60–64; Ч. 3 (10). – С. 50–51; Ч. 2 (13). – С. 55–60; 1967. – Ч. 1 (12). – С. 52–55; Ч. 2 (17). – С. 61–68;

Checklist of Ukrainian Journals, Periodicals and Newspapers in the University of Alberta Library. Revised edition», який уклали А. Рутковський та Н. Цинкар¹⁷.

В алфавітному порядку представлена колекція українських газет і журналів мікрофільмованих Канадським інститутом українських студій, яка складає 166 газет, періодичних видань та 44 альманахів. Матеріали україніки визначені й згруповані за слідуєчим критерієм:

- українською мовою, незалежно від місця публікації;
- видані в Україні різними мовами;
- присвячені перш за все українській тематиці, незалежно від місця публікації будь-якою мовою.

Крім україномовних у каталозі представлені видання англійською, німецькою, польською і російською мовами. В переліку переважають видання гуманітарних і суспільних галузей знання, чимало математичних журналів, що виходять в Україні.

Покажчик другого ступеня А. Григоровича «Gregorovich A. Ukrainian Canadiana: A Selected Bibliography of Scholarly Works 1970–1980» налічує 240 одиниць англомовних публікацій бібліографій з історії, політики, філософії, соціології, культури, етнографії і т. п. українських авторів, укладені протягом 1970–1980 рр. в Канаді¹⁸.

Укладений каталог періодичних видань Р. Мороз «Ukrainian Serials: A Checklist of Ukrainian Periodicals and Newspapers at St. Andrew's»¹⁹ – перша спроба впорядкувати й видати реєстр газет, журналів, річників та іншої періодики, де висвітлені проблеми українознавства, незалежно від мови і місця опублікування. Переважна більшість – україномовна періодика, однак є видання німецькою, англійською та російською мовами.

У фондах бібліотеки Колегії Св. Андрея зберігається багато рідкісних і

¹⁷ *Ukrainian Serials: A Checklist of Ukrainian Journals, Periodicals and Newspapers in the University of Alberta Library. Revised edition / Compl. by A. Rutkowski, N. Cyncar. – Edmonton : CIUS, 1987. – 131 p. – (CIUS. Occasional Research Rep.; Research Rep. № 3). – First published 1983; Revised edition, 1987.*

¹⁸ *Gregorovich A. Ukrainian Canadiana: A Selected Bibliography of Scholarly Works 1970–1980. – Toronto : University of Toronto, 1980. – 124 p. – (Reprinted from: Canadian Ethnic Studies. Vol. 12; № 2; Special Issue: Ukrainians in the Canadian City).*

¹⁹ *Ukrainian Serials: A Checklist of Ukrainian Periodicals and Newspapers at St. Andrew's College / Compl. and introd. by R. Moroz. – Winnipeg : St. Andrew's College in Winnipeg, 1997. – 127 p.*

цінних видань. Прикладом є журнал «Основа» (Санкт-Петербург, 1861–1862 рр.), «Ukrainische Rundschau» (Відень, початок ХХ ст.), «Місіонар в Бразилії» (Прудентополіс, початок ХХ ст.), доволі повні комплекти таборових видань перемішених осіб у Німеччині, численні Вістники, Бюлетені, Записки українських інституцій тощо.

До кожного опису журналу чи газети включено заголовок, підзаголовок або видавців, якщо підзаголовку немає, початковий рік чи роки видання, місце і періодичність видання, перелік примірників, наявних у фонді бібліотеки. Видання НТШ, АН УРСР, деяких українських інституцій описані під назвою установ.

У програмі багатокультурності уряд Канади створює сприятливі умови для розвитку й збереження культурних надбань численних етнічних груп, і української зокрема. Рада університетських бібліотекарів в Онтаріо здійснила мікрофільмування етнічних газет в Онтаріо, в яких яскраво відображений вклад істориків, соціологів, письменників, студентів, політиків громадських діячів етнічних груп у розвиток провінції. Цей проект передбачив і видання бібліографії етнічних газет «видаваних в Онтаріо».

22–24 травня 1974 року у Ванкувері відбулася Перша Всеканадська конференція в справах національної бібліографії Канади, яку влаштували Департамент державного секретаріату в Оттаві, Канадська рада й Асоціація бібліотекарів бібліотек Канади. У цій конференції взяли участь українські бібліографи й бібліотекарі: С. Рушак з Оттави, І. Бортняк з Сент-Катерінсу, проф. Я. Рудницький з Вінніпегу, д-р М. Гуцуляк і Ф. Богдан з Ванкуверу. Доповідь про національну бібліографію інших етнічних груп у Канаді на першій пленарній сесії конференції виголосив Я. Рудницький.

У своїй доповіді він наголосив, що зареєстрована протягом двадцяти років бібліографічна база даних україномовних видань Канади є невід'ємною складовою українського бібліографічного репертуару.

УДК 655.4/.5:030(477)

Наталія Черниш,

доцент. Української академії друкарства,
канд. філолог. наук

**ПАРАДИГМА РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНОЇ СПРАВИ ХХ ст.
(До 55-ї річниці створення Головної редакції УРЕ)**

Викладено відомості, що показують становлення і розвиток українського енциклопедичного книговидання у ХХ ст. Проаналізовані тогочасні збірники енциклопедичного характеру (зокрема, «Украинский вопрос», «Украинский народ в его прошлом и настоящем», «Handbuch der Ukraine») та фундаментальні праці науково-довідкового змісту (наприклад, «Українська Загальна енциклопедія», «Енциклопедія українознавства»). Висвітлено маловідому діяльність створеної у Всеукраїнській Академії наук Комісії для складання «Енциклопедичного словника», а також нові факти, пов'язані з підготовкою УРЕ (1930–1934 рр.). Проаналізовані здобутки і проблеми видавців українських універсальних енциклопедій та інших національних довідників другої половини ХХ ст. Наголошено на важливості неупередженого вивчення та глибокого осмислення досвіду попередників у контексті підготовки нової української універсальної енциклопедії.

Ключові слова: енциклопедична справа, словник, загальна енциклопедія, республіканська енциклопедія.

Висвітлювати заповітну мрію кожної цивілізованої, висококультурної, освіченої нації – створити фундаментальну енциклопедичну працю, яка б акумулювала як здобутки світової цивілізації, так і національні досягнення, – Україні вдалося лише в середині ХХ ст. Справді, довести, що не через наукову обмеженість чи низький культурний рівень українців, а виключно внаслідок несприятливих, почасти навіть трагічних суспільно-політичних обставин енциклопедії стали складовою національної науки і культури порівняно пізно, виявилось непростим.

Історичний шлях української енциклопедичної справи в ХІХ – першій половині ХХ ст. був суперечливим, оскільки енциклопедії створювали й видавали в умовах утисків, численних заборон і штучних перепон. У ХІХ ст. – а це час бурхливого розвитку енциклопедичного книговидання